

ՌՈՒՍՈՒՅՆ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲԵՐՔԵՐԸ

Ռուսիոյ մէջ մշակելի երկիրք չատ անհաւասար կերպով բաժնուած են. այդ տիեզերածառալ ինքնակալութեան հիւսիսային ու արեւելեան-հիւսիսային կուսակալութիւնքն չատ ողորմելի են յայսմ մասին. բայց որչափ աւելի դէպ 'ի հարաւ իջնաք, այնչափ կ'աւելնան մշակելի երկիրք և կը տեսնուի կանաչութիւն ու կենդանութիւն:

Ամենէն աւելի մշակելի գետին ունեցող երկիրներն են՝ Տաւրիա, Եքսթերնիոսլաւ, Սարազով, Քերսոն, Պեսսարապիա, Բերմ, Սամարա, Որէնպուրկ, Դուեր, Վորոնէժ, Ատէրխան և Տոն: Այս տասուերկու կու-

սակալութիւնք կը բովանդակեն Եւրոպիոյ Ռուսաստանի մշակելի երկիրներէն երեքէն երկուքը, 'ի բաց հանելով զԵհաստան և զՖինլանտիա, և ունին բազմաթիւ կենդանիներ՝ կարեոր հետեւութիւն մարգաց շատութեան. և տեղաբնակ երկրագործ բնակչաց չորրորդ մասին երեքն տուած է ինքն զինքը ընտանի կենդանիներ դարմանելու:

Ռուսիոյ վերջին աշխարհահամարը բոլոր ինքնակալութեան սահմանաց մէջ այսչափ ընտանի կենդանեաց բազմութիւն կը համրէ:

Ազգ ձիոյ	18,723,000
Ազգ արջառոյ	27,475,000
Ազգ խոզի	10,251,030
Ազգ ոչխարի } սովորական տեսակ	42,804,000
} մերինոս	11,642,000
Այծեան	1,600,000
Ուղտը	60,000
Այծեմունք հիւսիսի	1,000,000

Ուղտը առաւելապէս 'ի Սիպերիա և 'ի Կովկաս կը գտնուի, իսկ հիւսիսային այծը Եւրոպիոյ Ռուսաստանի հիւսիսակողմը և 'ի Սիպերիա. և միւս տեսակ ընտանի կենդանիներն Եւրոպիոյ Ռուսաստանի ամեն կողմերը:

Ռուսիոյ ժողովուրդը ոչ կը ջնայ իր մարգերը լացընել, և ոչ ալ ընտանի կենդանիները դարմանելու արուեստը կատարելագործել: Կենդանիք կ'արածուին ամեն կողմ ազատարար և առանց հսկողութեան, անխտիր ամեն խոտ կ'ուտեն, և գրեթէ տարւոյն մեծագոյն մասը և երբեմն ամբողջ տարին ալ գիւղերները բացօթեայ կանցընեն անպատասպար: Այս պատճառաւ չատ անգամ նիհար ու ածն կ'ըլլան, և ծննդագործութիւններն ալ անկանոն ու անխառն կը կատարուին: Կենդանեաց չի լաւնալուն զլխաւոր պատճառաց մէջ ալ արուեստական մարգաց բացարձակ պակասութիւն է. չունին առուոյտ և ոչ ուրիշ տեսակ օգտակար խոտեր, որոնք սննդարար և առողջարար են կենդանեաց:

Բայց ասոր հակառակ՝ քաջ են Ռուսք ձիադարմանութեան մէջ, որք են և պիտի ըլլան միշտ լաւ հեծեալք: Ձիավարութիւնն որ գրօսանաց ու պերճանաց բան մ'եղած է արեւմտեան Եւրոպիոյ մէջ, անհրաժեշտ պէտք մ'է այդ լայնածառալ ինքնակալութեան սահմանաց մէջ, ուր կամ ճամբայ չի գտնուիր և կամ բոլորովին անհարթք են: — Ռուսաստան շատ տեսակ ձիեր ունի, բայց զլխաւոր երեք տեսակի կը բաժնուին. տափարակի ձի՝ որ աւելի հարաւային կողմերը կը գտնուի, 'ի խազակաւ և 'ի Կովկաս, որ փոքրամարմին է և ոչ այնչափ ընտիր, բայց ժիր և տեղող աշխատութեան: Երկրորդ տեսակն հիւսիսակողմանն է, որ գրեթէ մի և նոյն յատկութիւններն ունի, իսկ երրորդն՝ կենդրոնական աշխարհաց տեսակն՝ որ կը տարբերի միւսերէն մարմնոյն մեծութեամբը, զեղեցիկ գնացիւքը որ այս ցեղերն խառնուեցան արաբական ու անգղիական ցեղից հետ, և այդ խառնուրդէն յառաջ եկաւ ընդոստ արշա-

ւող երիվարաց ցեղն, որոց ընտիր տեսակներն ներկայացան վերջին Աշխարհահանգիսից մէջ 'ի զարմանա ամենեցուն: Տէրութիւնը մեծ ջանք ըրած է լաւցընելու իր ձիոց տեսակները, և կայ այսօր Եւրոպիոյ Ռուսստտանի մէջ առանձին և հասարակաց 2500 ասպատան ծննդեան ձիոյ: Աւելի համբաւաւորքն կը գտնուին 'ի Դամպով, 'ի Վորոնէժ, 'ի Քուրսք, 'ի Նիժնի-Նովորոտ, յՍոբէլ, 'ի Ռիազան, 'ի Բոլգովա, 'ի Դուլա, և 'ի Մոսկուա:

Արջառոց տեսակներն շատ են ինքնակալութեան հիւսիսային ու արեւմտեան հիւսիսային կուսակալութեանց մէջ, բայց համեմատութեամբ աւելի են թուով հարաւային կողմերը՝ համեմատելով ճինդանեաց թիւը երկրին տարածութեան հետ: Հետագայ ցուցակը կը բովանդակէ այն տասուերկու կուսակալութեանց արջառոց թիւը, որոց մարգագետինքն շատ են:

Հեկտարը մարգաց թիւ արջառոց		
Կողմանք Տոնի . . .	9,680,000	1,062,000
Բերմ . . .	3,868,000	792,000
Սարազով . . .	3,630,000	479,000
Եբաթերինոսլա . . .	3,209,000	740,000
Տաւրիա . . .	3,080,000	339,000
Սամարա . . .	2,912,800	467,000
Քերսոն . . .	2,971,900	376,000
Օրէնպուրկ . . .	2,719,100	607,000
Դուեր . . .	1,446,800	443,000
Վորոնէժ . . .	1,232,000	727,000
Պեսսարապիա . . .	1,210,000	343,000
Աժտէրխան . . .	1,078,000	533,000
Գումարն	37,007,600	7,112,000

Այս տասուերկու կուսակալութիւնքն կը բովանդակեն Ռուսիոյ բոլոր մարգաց երեքին երկուրը: Ի Տոն, 'ի Տաւրիա և Սարազովի կուսակալութեան մէջ 100 հեկտար մարգաց վրայ 10 կամ 13 կենդանի կը համրուի: Այս համեմատութիւնը կը բազմակատի ուրիշ կուսակալութեանց մէջ. 'ի Պեսսարապիա կը համրուի 30 և յԱժտէրխան 50: Նշանակենք հօս այն կուսակալութիւնները՝ ուր արջառոց թիւը երկրին համեմատութեամբ շատ է:

Հեկտարը մարգաց թիւ արջառոց		
Վիդէպսք . . .	189,700	393,500
Վեսալքա . . .	596,200	788,700
Քոստգրոմա . . .	336,600	423,600
Օլոնէց . . .	96,800	106,000
Գուրլանտիա . . .	421,300	448,300
Քիէլ . . .	514,800	551,400
Բաքով . . .	352,000	355,000
Մոհիլեւ . . .	370,700	366,000
Քուրսք . . .	433,600	426,500
Քոմլոյ . . .	544,500	507,000
Գումարն	3,858,200	4,345,800

Առաջին ցուցակին մէջ գտնուած կուսակալութեանց և ոչ մին կը գտնուի ասոր մէջ, և մեծ է միջերնին եղած տարբերութիւնը. վասն զի մինչդեռ առաջինքն ընդարձակ մարգեր ունենալով՝ միջին հաշուով 19 արջառ միայն կը սնուցանեն ամեն 100 հեկտար տարածութեան վրայ, երկրորդքն աւելի քիչ մարգագետնով՝ միջին հաշուով 113 արջառ կը սնուցանեն ամեն 100 հեկտարի վրայ: Ռուսի հարաւային կուսակալութիւնք ջանալու են ընդարձակելու իրենց անասնադարմանութեան ասպարէզը, որով վաստակաւոր կ'ըլլան. առ որ չի պակասիր միջոց. Մոսկուայի, Պետրոպուրկի և կենդրոնական ու հիւսիսային Ռուսիոյ քաղաքաց մեծագոյն մասին իրենք կրնան միս մատակարարել, ու վաճառականութեամբ ուրիշ կողմեր ղրկել:

Բայց հարաւային կողմանց անասնադարմանութիւնն ունի և պիտի ունենայ գուցէ տակաւին ընդ երկար՝ ծանր արգելք մը 'ի զարգացումն, որ է արջառոց ժանտախտն, ապակաւարմ հիւանդութիւն, որուն սիկդը տակաւին անծանօթ է, բայց թուի թէ Ասիայէն եկած ըլլայ, և մեծ կոտորած կ'ընէ մեծատարած դաշտավայրին վրայ, որ յարեւելից ունի սահման Ռուս լեռները, յարեւմտից զԳերմանիա և զԱւստրիա, 'ի հարաւայ Սև ու Ազովու ծովերը և Կովկաս լեռները, և 'ի հիւսիսայ Տոն գետը: Բայց ժանտախտն երբեմն դուրս կ'ըլլայ այս սահմանէն ալ, և կը յարձակի աւելի կամ նուազ թափով արեւմտեան Եւրոպիոյ ցամաքին վրայ. անոր համար Աւստրիա ու Գերմանիա պէտք է շարունակ արթուն կե-

նան ու հսկեն իրենց սահմանադիրին վրայ:

Հարաւային Ռուսիա շարունակ վաճառականութիւն կ'ընէ արլաւոց՝ Աստորիոյ, Լեհաստանի, Գերմանիոյ և նոյն իսկ Անգլիոյ հետ՝ Պալզիկ ծովուն նաւահանգիստներէն:

Ռուսիա 54 միլիոն ոչխար կը համրէ հանդերձ իր ամենայն տեսակներովը: Բայց ասոնք ևս արջաւոց նման տնհաւասար կերպով բաժնուած են երկրին մէջ: Ոչխարի տեսակաց կենդրոնատեղիքն են՝ Բոլղովա, Խարքով, Քերսոն, Եթաթերինոյաւ, Պեսսարապիա, Տարիաւ կը զբնոյնին դարձեալ առատութեամբ՝ Սարադովի, Ամարայի ու Ամերիկայի կուսակալութեանց մէջ: Այս վերջնոցս մէջ աւելի տիրողն ստուարագմակ տեսակն է, որ կու տայ առատ ճարպ, թէ և միսը քիչ է և բուրդն խոշոր:

Մեծ բազմութիւն մը գործաւորաց կը սլարապին ասուէ, ձարէ, կաշիէ գործուածոց. և գործարանաց մեծազոյն մասը կը գտնուին երևելի քաղաքաց քովերը: Եւրամադարմանութիւնն մեծաքայլ յառաջագիմաց երբ թթենոյ մշակութիւնն տարածուեցաւ Բոլղովայի ու Քերսոնի կուսակալութեանց մէջ և 'ի Տարիաւ, Երամի արդեանց տարեկան գինը կը հաշուի 17,600,000 Ֆրանքաց:

Մեղուաց դարմանն ևս շատ ծաղկեցաւ կենդրոնական կուսակալութեանց ոմանց մէջ և արեւելեան կողմը: Բոլղովայի ու Եթաթերինոյաւի կուսակալութեանց ամեն մէկն ունին 400,000 կամ 500,000 շիւթակ: Գործաւորաց ու երկրագործաց դասուն ուտելիաց մէկ բանն ալ մեղրն է: Մեղրամոմի շինութիւնն շատ տարածուած է կենդրոնական կուսակալութեանց մէջ:

Որսորդութիւնն ու ձկնորսութիւնն ալ երկու մասնական արուեստներ են որ անուղղապէս կը միանան երկրագործութեան հետ, բայց շատ կ'օգնեն ներքին վաճառականութեան բարդաւաճանաց: Արխանգելի, Օլոնէցի, Նովոքորոտի, Պետրոպոլսկի կուսակալութեանց մէջ որսորդութիւնն վաճառականութեան զլիաւոր աղբիւրն է:

Բայց մորթի համար փնտրուած կենդանեաց որսորդութիւնն ծաղկած է առաւելապէս 'ի Սիպերիա:

Ձկնորսութեան գալով Ռուսիա առատ ձուկ կ'որսայ Կասպից ու Սպիտակ ծովուց ափունքը: Ձկնորսութեան տարեկան արդեանց միջին գինն 'ի Սպիտակ ձուկ և 'ի Սառուցեալ Ովկիանոս, մէկ միլիոն ռուպլի է, առատ գտնուողն տառեխ ձուկն է: Փոքի որսն կը բերէ տարին 1,300,000 թւովրամ իւղ, որուն գինն է 500,000 Ֆր.: Կասպից ծովափը, և մասնաւորապէս Սեմերիանի կուսակալութեան մէջ ձկնորսութիւնն շատ ծաղկած է: 3400 քառակուսի բերամեղր տարածութեան վրայ, Կասպից ծովն գոցէ աւելի ձուկ կը մատակարարէ քան ուրիշ ինչ և է ծով նոյնչափ տարածութեամբ: Ընդարձակ տեղը պէն զորս կը ձկնեցնեն Վոլկա և Ուրալ գետերն իրենց բերնոյն վրայ՝ կ'ընծայեն ձկանց հանգարտ բնակարան և առատ ճարակ: Կասպից ծովուն մէջ առատ գլխունուղ և յարգի ձուկն Թառափն է (մէրսին):

Անբն կենդանեաց տարեկան արդիւնքն այս է.

Միս	448,000,000 Ֆր.
Ճարպ	114,800,000 »
Մորթ	80,000,000 »
Բուրդ	96,000,000 »
Մաշ, խորի, եղջիւր և այլն	24,000,000 »
Երամ	17,600,000 »
Մեղր	15,200,000 »
Որսորդութիւն	4,000,000 »
Ձկնորսութիւն	94,000,000 »

Գումարն 893,600,000 Ֆր.

Այս գումարին վրայ թէ որ աւելցնելու ըլլանք 4,251,400,000 Ֆրանքն ալ, զոր կը բերին անտաքն ու երկրագործութիւնն, կը հասնի բոլորն 6 միլիարտ և 145 միլիոն Ֆրանքաց: ամբողջական գին բոսական ու կենդանական արդեանց 'ի Ռուսիա: Այս գումարէն դուրս է հանքաց ու ճարտարարուեստից արդիւնքն, զորոնք Թուներ հօս համառօտիւ:

Բուժք ոսկւոյ . . .	76,000,000	Փրանք
» արծաթոյ . . .	3,400,000	»
» կապարոյ . . .	580,000	»
» պղնձոյ . . .	40,400,000	»
» զնկոյ . . .	2,100,000	»
» երկաթոյ . . .	60,000,000	»
» հանքածխոյ . . .	2,000,900	»
ԱՅ . . .	46,800,000	»

Գումարն 171,280,000 Փրանք

Կան լսնոսկւոյ հանքեր ուլ, բայց շատ խեղճ են առ այժմ:

Ռւսիոյ Բուսիոյ բուսական ու կենդանական բերքերն երեսուն անգամ աւելին քան զհանքայինս, և իրեն հարստութեան զխաւոր աղբիւրը անոնց բարգաւաճանաց մէջ է: Երկրագործութեամբ կրնայ կրկնապատկիլ իր հարստութիւնը, բայց առ այդ հասնելու համար հարկ է որ երկրագործական գիտութեան օրէնքներն ընդհանրապէս երկրին մէջ: Ռուսիա ունի այսօր կարգաւորեալ տասը դպրոց երկրագործական ուսմանց, մինչդեռ չորս հինգ անգամ աւելի պէտք էր ունենար, հետեւելով Աւստրիոյ ու Գերմանիոյ օրինակին:

Չ Ա Ն Ա Չ Ա Ն Գ Ի Տ Տ Ե Լ Ի Ք

Արտեստական կարագ. — Առ եզան ճարպը որ դալար ըլլայ ըստ կարեւորին, և առաջնաւոր գլանի մը մէջ փշրելէդ ետքը՝ ձգէ ամանի մը մէջ որ բովանդակէ բնածխատ կաւոյ և դալար քաղրթի կտորանք մանր ջարդած, տարով ամանին և 5 աստիճանի ջերմութիւն, Զերմութեան ազդեցութեամբ ու հալմամբ քաղրթաց՝ ճարպը կը լուծուի իր մաշկեղէն պատեանէն և վեր կու գայ: Այն աստիճան թափէ մեղմով ի մի ամանէ ի միւս աման և թող որ պաղի, և ապա կտաւի մէջ առ:

Այս կերպով ճարպը բուսականապէս մաքրելէդ ետքը, հոսեցուր տակառի մէջ, ուր կը պահուի երկար ժամանակ առանց ապականելու ու դառնանալու, և կրնաս գործածել առանց վնասուելու:

Այս նորարուեստ կարագը ախորժակ համ է և հաւասար սովորական տեսակին գործածելի ի կերակուրս: Գաղղիոյ բժշկութեան Մասնաժողովն քննեց զայն, և գտաւ որ չէր վնասակար առողջութեան:

Անագի վրայ նկարչութիւն. — Պ. Դանիէլ

նոր տեսակ նկարչութիւն մը կ'առջարկէ, այն է փոխանակ փայտի, կտաւի կամ մետաղի վրայ նկարելու, անագի թիթեան վրայ նկարել:

Պատրաստելու համար այն երեսը որ պիտի ընդունի գնկարը, առ ամենանուրբ անագէ թիթեղ մը, և պարզէ զայն հոյելոյ մը կամ ապակւոյ վրայ, սրբակելով նախ ապակւոյն վրայ քիչ մը ջուր, մետաղական թիթեղան ապակւոյն վրայ տարածումը դիւրացնելու համար: Երբ թիթեղան երեսը ամենողորկ ձև մ'առնու, դրոշմէ վրան իւղաներկ պատկերդ, այնպիսի գիւրութեամբ որպէս թէ փայտի կամ կտաւի վրայ ըլլար: Ապա թող նկարը որ չորնայ և ետքը օժէ ջնարակաւ: Եւ երբ վերջընես ապակւոյն վրայէն սնանգի այդ նկարաւ գրեալ թիթեղը, կրնաս փաթութիւն զայն իբրեւ զկտաւ և տանիլ ուր որ կ'ուզես:

Բայց ջինացիք, կ'ըսէ Պ. Տիւմա, արդէն ի վաղուց կը գործածէին զանագ և ուրիշ մետաղները ի զանազան պէտս, ուստի կրնայ գիտաւ նոր ըլլալ ոչ բոլոր աշխարհի այլ եւրոպիոյ համար միայն: